

KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE AKO PREDMET VEDECKÉHO SKÚMANIA¹

CONSPIRACY THEORIES AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC INVESTIGATION

RADOSLAV IVANČÍK

HISTÓRIA ČLÁNKU

Doručený: 30. 09. 2023

Schválený: 06. 12. 2023

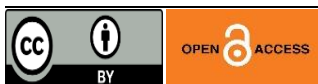
Vydaný: 29. 12. 2023

ABSTRACT

Conspiracy theories have become a ubiquitous element of the political and popular culture of contemporary human society in recent years. Theories explaining “how it really is (was)”, “who is (was) behind it”, “in whose interest it is happening (happened)” and so on have become popular all over the world. Considering their global spread and the persistence of many of them in society, it is not surprising that conspiracy theories have become the subject of scientific interest not only for historians, sociologists, psychologists, or anthropologists, but also for representatives from other scientific fields – for example political science, philosophy, cultural studies, or mass media studies – and the subject of several scientific researches and works in recent years. This is also why the primary goal of the author of the study – using relevant scientific methods within the framework of the conducted qualitative theoretical interdisciplinary scientific research and based on the works of renowned foreign and domestic authors – is to contribute to the academic discussion and deepening of theoretical knowledge about conspiracy theories.

KEYWORDS

Conspiracy theories, society, phenomenon, science, research.

© 2021 by Author(s). This is an open access article under the Creative Commons Attribution International License (CC BY). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0334 „Nie je to pravda, ale môže to byť: Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte“

ÚVOD

Napriek tomu, že konšpiračné teórie sú už od dávnych čias súčasťou života ľudskej spoločnosti, pozornosť výskumníkov z viacerých vedných disciplín pritiahli v podstate až v novom miléniu. Najmä v ostatnom desaťročí došlo k zjavnému nárastu záujmu akademikov o túto problematiku, čo následne prinieslo značný nárast poznatkov o vzniku, dôvodoch a dôsledkoch šírenia konšpiračných teórií, o faktoroch, ktoré ovplyvňujú vieru v tieto teórie, o motívoch, ktoré vedú konšpiračných teoretikov k ich vytváraniu, osvojeniu a šíreniu, o dôsledkoch konšpiračného myslenia a o ďalších aspektoch či atribútoch úzko súvisiacich s konšpiračnými teóriami.

Jedným z primárnych dôvodov zvýšeného akademického záujmu o konšpiračné teórie je fakt, že v súčasnosti už s najväčšou pravdepodobnosťou neexistuje žiadna významná udalosť – politická, hospodárska, finančná, energetická alebo iná kríza, výsledok prezidentských alebo parlamentných volieb, smrť verejného činiteľa alebo populárnej osobnosti, teroristický útok, prírodná alebo priemyselná katastrofa, letecká, železničná, lodná alebo iná havária s tragickými následkami, atentát, vojenský konflikt, meteorologická anomália alebo prepuknutie nejakej epidémie či pandémie – ktorá by nevyvolala záujem konšpiračných teoretikov a o ktorej by následne nevznikli a nešírili sa konšpiračné teórie.

Mnohé z nich, najmä z tých novších teórií, sa stali aj prostriedkom na vyjadrenie postoja a opozície voči medzinárodného kapitalizmu, neoliberalizmu, prehlbujúcej sa globalizácii, nerovnosti, chudobe, západnej, ale najmä americkej vojenskej, politickej a diplomatickej nadvláde, nárastu vplyvu transnacionálnych korporácií, vzostupu vplyvu nadnárodného politického poriadku a/alebo podvodom a korupčným a neetickým konaniu politikov, ako aj spôsobom vyslovenia obáv zo zvýšeného dohľadu, obmedzenia osobnej slobody, ohrozenia súkromia či straty kontroly nad vlastným životom. Konšpiračné teórie z uvedených dôvodov nachádzajú úrodnú pôdu najmä medzi spoločnosťami, kultúrami, hnutiami, skupinami a jednotlivcami, ktoré/í sa cítia nejakým spôsobom utláčané/í, ohrozené/í, marginalizované/í a svoje obavy a nespokojnosť premietajú do teórií o najrôznejších sprisahaniach.

Konšpiračné teórie ponúkajúce „jasné a jednoduché“ vysvetlenia mnohých významných udalostí a/alebo riešenia vážnych a zložitých problémov modernej doby sa tak v 21. storočí stali – aj z dôvodu dosiahnutého rapídneho progresu vo vývoji nových, moderných informačných a komunikačných technológií, systémov a prostriedkov, vzniku nových médií a hlavne masívneho využívania širokej škály „smart“ zariadení (mobilných telefónov, tabletov, fabletov a pod.) a rôznych platforiem sociálnych sietí – všadeprítomným prvkom politickej a populárnej kultúry súčasnej ľudskej spoločnosti. Na celom svete sa stali populárnymi hlavne tie konšpiračné teórie, ktoré „zrozumiteľne“ objasňujú „ako to v skutočnosti je (bolo)“, „kto za tým stojí (stál)“, „v koho záujme sa to deje (stalo sa)“ a pod.

Vzhľadom na súčasné globálne rozšírenie, popularitu a dlhodobé pretrvávanie mnohých konšpiračných teórií medzi ľuďmi, nie je preto vôbec prekvapujúce, že v priebehu uplynulých rokov sa tieto teórie stali objektom zvýšeného vedeckého záujmu nielen historikov, sociológov, psychológov alebo antropológov, ale aj zástupcov z ďalších vedných odborov, napríklad politológie, filozofie, kulturológie alebo masmediálnych štúdií, a tiež predmetom viacerých výskumov a vedeckých prác.

Z uvedeného dôvodu je primárnym cieľom autora štúdie – s využitím adekvátnych vedeckých metód (najmä teoretickej analýzy a syntézy, kvalitatívnej a obsahovej analýzy, metódy štúdia dokumentov, vedeckej metódy teoretického zovšeobecňovania poznatkov a skúseností a ďalších vhodných metód) v rámci realizovaného vlastného kvalitatívneho teoretického interdisciplinárneho vedeckého výskumu a vychádzajúc z výskumov a prác renomovaných autorov – prispieť k akademickej diskusii a prehĺbeniu teoretických poznatkov o konšpiračných teóriách ako o jednom zo široko diskutovaných fenoménov súčasnej modernej ľudskej spoločnosti, predovšetkým z hľadiska definičného vymedzenia kľúčových pojmov a logiky konšpiračných teórií, a zároveň poukázať na ich bezpečnostné implikácie a potrebu zaoberať sa nimi aj v rámci bezpečnostnej vedy.

1 TEORETICKÉ A TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE KLÚČOVÝCH POJMOV

Konšpiračné teórie – ako už bolo naznačené vyššie – sa v posledných rokoch stali jedným z fenoménov súčasnej modernej ľudskej spoločnosti. Asi len ťažko by sme našli niekoho, kto sa v uplynulých niekoľkých rokoch nestretol minimálne s dvomi či tromi z nich, spravidla však s viacerými. Niežeby konšpiračné teórie v minulosti neexistovali, to v žiadnom prípade nie, naopak, sú tu už veľmi dávno, vzhľadom na technické možnosti ale neboli až také rozšírené a populárne. S dynamickým vývojom našej civilizácie a technickým / technologickým pokrokom predovšetkým v kontexte násobného rozšírenia dostupnosti a možností internetového pripojenia a masívneho využívania širokej siete sociálnych médií však postupne došlo k ich oveľa ľahšiemu hromadnému šíreniu (zdieľaniu), lepšej „viditeľnosti“, rýchlejšiemu obehu a zvýšenej popularite. Uvedené – spolu s rastúcou početnosťou a rozširujúcim sa rozsahom tém, ktorých sa konšpiračné teórie týkajú – viedlo k tomu, že úsilie výskumníkov o ich pochopenie najmä v ostatnej dekáde výrazne vzrástlo a konšpiračné teórie sa stali predmetom vedeckého skúmania v rámci viacerých vedných disciplín.

Aby však mohli byť konšpiračné teórie zmysluplne a metodologicky správne skúmané v ich príslušnom historickom, politickom (ideologickom), spoločenskom, sociálno-ekonomickom, geografickom a určite aj v bezpečnostnom kontexte, je nevyhnutné presne a správne teoreticky a terminologicky vymedziť (definovať) kľúčové pojmy, ktoré sú pre výskum konšpiračných teórií nevyhnutné a tým nastaviť základné parametre pre rozvíjajúcu sa akademickú diskusiu.

Vzhľadom na globálne rozšírenie a popularitu najrôznejších konšpiračných teórií možno povedať, že slovo konšpirácia a sústava konšpiračné teórie, konšpiračná viera, konšpiračné myslenie či konšpiračný teoretik sa stali v posledných rokoch doslova módnymi pojmi. Ľudia ich v bežných rozhovoroch pomerne často používajú, často si ich ale pletú a priradujú k nim rôzne významy. Z uvedeného dôvodu, ako aj v záujme úspešného vedeckého skúmania problematiky konšpiračných teórií, je potrebné ich presné teoretické a terminologické vymedzenie.

Konšpirácia

Z etymologického hľadiska slovo *konšpirácia* pochádza z latinského slova *conspirare*, ktoré možno doslovne preložiť ako *dýchať spolu*, v skutočnosti však tento výraz označuje tajné konanie dvoch alebo viacerých ľudí spriadajúcich plány, o ktorých nikomu nehovoria, s cieľom dosiahnuť požadovaný výsledok (Byford, 2011, s. 20). Teoreticky, takýto plán nemusí byť vôbec zlý, môže byť aj dobrý, ak napríklad niekto chcel niekoho pozitívne, milo prekvapiť. Postupom času ale nadobudlo toto slovné spojenie negatívny význam.

Slovo konšpirácia je v slovenskom jazyku – ako synonymum slova sprisahanie – dobre zavedené a bežne používané. Vo viacerých jazykových alebo odborných slovníkoch je presne vymedzené. Napríklad Slovník súčasného slovenského jazyka (2021) konšpiráciu definuje ako „*tajne pripravovanú, organizovanú činnosť proti autorite, režimu a pod.*“. Podobne vymedzuje tento pojem aj Encyklopédia Beliana, a to ako „*tajne organizovanú činnosť (sprisahanie, komplot) proti režimu, jeho predstaviteľovi/-om a pod.*“. Podľa Slovníka cudzích slov (2005) ide o „*sprisahanie, komplot, metódy, ktoré je nevyhnutné zachovávať v tajnosti*“.

Takmer identicky vymedzuje konšpiráciu český Akademický slovník cizích slov (2023), podľa ktorého „*konšpirácia označuje sprisahanie, komplot; metódy a opatrenia ilegálneho boja, ktoré je nutné zachovávať v záujme utajenia*“. Anglický Oxfordský slovník (2023) charakterizuje konšpiráciu ako „*tajný plán skupiny ľudí urobiť niečo škodlivé alebo nezákonné*“. Podľa Encyklopédie Britannica (2023) sa konšpiráciou rozumie „*sprisahanie, tajný plán dvoch alebo viacerých ľudí na vykonanie niečoho, čo je škodlivé alebo nezákonné*“, resp. ide o „*akt tajného plánovania urobiť niečo, čo je škodlivé alebo nezákonné*“.

Vymedzenie kľúčového pojmu konšpirácia možno nájsť aj v prácach niektorých autorov. Napríklad Keely (1999, s. 111) pod týmto pojmom chápe „*tajné sprisahanie dvoch alebo viacerých mocných aktérov*“, pričom tým myslí také sprisahanie, ktorého cieľom je uzurpovať politickú alebo ekonomickú moc, porušovať pritom zákony a práva, porušovať stanovené dohody, zadržiavať dôležité tajomstvá alebo nezákonne meniť vládne inštitúcie. V tomto prípade teda nejde o 'jednoduché' kriminálne sprisahania, ako je napríklad sprisahanie s cieľom vykradnúť obchod na rohu ulice.

Konšpiračná teória

Minimalistická definícia hovorí, že „konšpiračná teória je teória, ktorá zahŕňa konšpiráciu“ (Pauly, 2022, s. 4). O niečo širšia definícia označuje konšpiračnú teóriu ako „teóriu alebo vysvetlenie, ktorého hlavnou zložkou je sprisahanie medzi skupinou činiteľov“ (Pauly, 2022, s. 1). Ešte o niečo obsiahnejšie, ale stále pomerne chabo, chápe konšpiračnú teóriu Keely (1999, s. 116), podľa ktorého „konšpiračná teória predstavuje vysvetlenie udalosti kauzálnym pôsobením skupiny ľudí konajúcich v utajení“. Keely neskôr k tejto definícii dodal, že skupina je malá a mocná a má nekalé úmysly. Hoci tieto dodatky vytvárajú lepší obraz a silnejšiu definíciu konšpiračnej teórie, zostávajú epistemicky neutrálne, to znamená, že neuvádzajú, že takéto vysvetlenie nejakej udalosti je nepravdepodobné alebo inak problematické.

S podobnými definíciami sa možno stretnúť v slovníkoch a encyklopédiách. Napríklad Oxfordský slovník (2023) charakterizuje konšpiračnú teóriu ako „vieru alebo presvedčenie, že za udalosť je zodpovedná tajná, ale mocná organizácia“, Cambridgeský slovník zasa ako „presvedčenie, že udalosť alebo situácia je výsledkom tajného plánu vytvoreného mocnými ľuďmi“. V encyklopédii Britannica je súslowie konšpiračná teória definované ako „teória, ktorá vysvetľuje udalosť alebo situáciu ako výsledok tajného plánu zvyčajne mocných ľudí alebo skupín“. Obdobne vymedzuje konšpiračné teórie aj Byford (2011, s. 21), podľa ktorého ide o „pokusy vysvetliť hlavné príčiny významných spoločenských a politických udalostí a okolností tvrdeniami o tajných plánoch dvoch alebo viacerých mocných aktérov“.

V rámci výskumu konšpiračných teórií sa možno vo vedeckej literatúre stretnúť aj s definíciami od ďalších autorov. Napríklad Swami a Furnham (2014, s. 220) ich definujú ako „množinu nepodložených presvedčení, ktoré vedú človeka k viere, že hlavnou príčinou určitej udalosti je sprisahanie viacerých aktérov pracujúcich spoločne (viacerých kooperujúcich aktérov), s jasným cieľom, často nelegálne a v utajení“. Brotherton (2013, s. 12-13) ich charakterizuje ako „neoverené a pozoruhodné tvrdenia o sprisahaní, ktoré: a) popierajú pravdepodobnejšiu úvahu; b) predpokladajú v zmysle svojho obsahu mimoriadnu zlomyseľnosť a kompetenciu na strane sprisahancov; a c) sú v zmysle epistemického zdôvodnenia založené na dôkazoch, ktoré sú legitímnymi epistemickými autoritami považované za nekvalitné a odolávajúce otázkam alebo opravám“.

Sunstein a Vermeule (2009, s. 205) definujú konšpiračné teórie ako „úsilie o vysvetlenie udalostí, ktoré zahŕňajú intrigy mocných ľudí, ktorí sa snažia svoju úlohu v danej udalosti utajiť, a toto konanie majú udržiavať v tajnosti najmenej do doby, než sa im podarí dosiahnuť ich ciele“. Douglas a kol. (2019, s. 4) ponúkajú definíciu, ktorá konkrétnejšie odkazuje na spoločenské a politické udalosti. Podľa nej „konšpiračné teórie predstavujú pokusy vysvetliť konečné príčiny významných spoločenských a politických udalostí, za ktorými stojí tajné sprisahanie dvoch alebo viacerých mocných aktérov, ktorých môžu predstavovať vláda alebo akákoľvek iná mocná a zlomyseľná skupina“.

Vyššie uvedené definície konšpiračných teórií sa líšia naozaj len v malých detailoch. Všetky sa zhodne zameriavajú na vysvetlenie významných udalostí so závažnými dopadmi na spoločnosť, za ktorými má stáť malá, tajná a mocná skupina ľudí, do ktorej Douglas a kol. zahŕňajú aj možnosť, že takýmto mocným aktérom je vláda krajiny. Uscinski (2019, s. 48) ide ešte ďalej, keď spomína, že za aktérov sprisahania môžu byť považovaní aj vedci, mimovládne alebo náboženské organizácie, alebo aj zahraničné vlády. Okrem tohto upresnenia ešte dopĺňa, že *„konšpiračné teórie môžu vysvetľovať udalosti, ktoré sa už stali, ktoré práve prebiehajú, alebo ktoré sa ešte len stanú“*. V ostatných ohľadoch sa zhoduje s vyššie uvedenými definíciami ostatných autorov.

V súvislosti s predmetnými definíciami je potrebné – v záujme správneho vymedzenia a pochopenia tohto kľúčového pojmu – doplniť, že hlavnými zložkami každej konšpiračnej teórie sú: (a) skupina sprisahancov, (b) utajenie a (c) spoločný cieľ (Dentith, 2016, s. 577). Podobne vymedzuje jednotlivé zložky konšpiračných teórií aj Mandik (2007, s. 206), podľa ktorého všetky konšpiračné teórie obsahujú: (1) vysvetlenie (2) významných udalostí z hľadiska (3) zámerných stavov viacerých činiteľov (konšpirátorov), ktorí sa okrem iného (4) snažili, aby sa dané udalosti stali, a oni (5) udržiavali svoje zámery a konanie v tajnosti. Mandik pritom považuje týchto päť atribútov za nevyhnutné podmienky toho, aby šlo o konšpiračnú teóriu.

V rámci zovšeobecnenia vyššie uvedených základných pojmov možno uviesť, že konšpirácia je sprisahanie a konšpiračná teória je teória o sprisahaní. Kým konšpirácia je pojem, ktorý predstavuje skutočné sprisahanie, akých bolo v histórii ľudskej civilizácie mnoho, tak konšpiračná teória je teória, ktorá sa iba snaží vysvetliť nejakú významnú historickú, politickú, hospodársku, spoločenskú alebo inú udalosť ako sprisahanie.

Konšpiračné (sprisahanecké) teórie v zásade predstavujú názory, podľa ktorých istá skupina ľudí vedome a tajne (konšpiračne) pôsobí v neprospech inej skupiny ľudí alebo dokonca v neprospech celého ľudstva. Konšpiračné teórie vysvetľujú viaceré historické alebo súčasné udalosti ako výsledok tajného sprisahania skupiny vplyvných a mocných činiteľov. Vyznávači konšpiračných teórií najčastejšie tvrdia, že touto skupinou je vláda, predstavitelia tajných spoločností, organizácií alebo služieb, jedna alebo viacero spoločne pôsobiacich firiem alebo predstavitelia štátov, národov či náboženstiev (najmä cudzích alebo minoritných), a občas aj mimozemské civilizácie. Spoločným menovateľom týchto tajných, mocných a vplyvných skupín je ich nekontrolovateľný skrytý vplyv a z toho vyplývajúca potenciálna všadeprítomnosť a všemocnosť. Okrem samotných pôvodcov konšpiračných teórií (konšpiračných teoretikov) im v ich činnosti pomáha sieť vedomých alebo nevedomých pomáhačov, ktorí odmietajú všeobecne akceptované vysvetlenie udalostí (Byford, 2011; Panczová, 2017; Cassam, 2021).

Konšpiračná viera, konšpiračné myslenie a konšpiračný teoretik

Ak by sme na základe vyššie uvedených informácií zjednodušene definovali konšpiračnú teóriu ako určitý pokus vysvetliť príčiny významných historických, politických a/alebo spoločenských udalostí a/alebo ich okolností tvrdeniami o tajných plánoch dvoch alebo viacerých mocných aktérov, resp. malej mocnej skupiny osôb (sprisahancov), konajúcich vo svoj vlastný prospech proti spoločnému dobru, potom konšpiračnú vieru je možné definovať ako „vieru v konkrétnu konšpiračnú teóriu“ (Enders – Smallpage, 2019, s. 2018).

Viera v konšpiračné teórie má tendenciu častejšie sa objavovať v krízových situáciách (Douglas a kol., 2019, s. 4), kedy dochádza k zvýšenej kolektívnej neistote a obavám (van Prooijen – Douglas, 2017). Zvýšenie úrovne viery v konšpiračné teórie možno považovať za reakciu na psychologické potreby (Douglas a kol., 2017) alebo za pokus pochopiť zložité a inak ťažko pochopiteľné a ťažko predvídateľné ohrozujúce situácie (Franks a kol., 2013).

Z teoretického uhla pohľadu pravdepodobne najzjavnejšou (najviditeľnejšou) príčinou viery v konkrétne konšpiračné teórie je konšpiračné myslenie, t. j. „*psychologický stav, ktorý predstavuje zlúčenie stabilných individuálnych rozdielov vo všeobecnej tendencii zaoberať sa konšpiračnými vysvetleniami udalostí*“ (Brotherton a kol., 2013, s. 1). Možno ho teda definovať ako „*všeobecnú tendenciu pozeráť sa na svet určitým spôsobom*“ (Brotherton, 2015, s. 67).

Pre už vyššie zmienené správne pochopenie problematiky konšpiračných teórií je potrebné vymedziť aj ďalší zo základných pojmov, a to pojem konšpiračný teoretik. Oxfordský slovník (2023) a Cambridgeský slovník (2023) pod týmto pojmom chápu „*niekoho, kto verí konšpiračným teóriám*“, alebo „*niekoho, kto je prívržencom alebo zástancom konšpiračných teórií*“. Americký Merriam-Websterov slovník uvádza veľmi podobnú charakteristiku: „*Konšpiračný teoretik je osoba, ktorá navrhuje, tvorí alebo verí v konšpiračné teórie*“. Uvedené definície sú v súlade s Pigdenom (2006, s. 152), ktorý konšpiračného teoretika definuje ako „*niekoho, kto sa hlási ku konšpiračnej teórii*“.

2 LOGIKA KONŠPIRAČNÝCH TEORIÍ

V kontexte vyššie uvedeného je dôležité vysvetliť, že ústredným motívom viery konšpiračných teoretikov v konšpiračné teórie nie je to, že sprisahania sa v ľudskej spoločnosti bežne dejú (napríklad sprisahania za účelom vraždy nejakého politika alebo panovníka, akých dosiaľ bolo v histórii ľudstva naozaj veľa), ale to, že sú hybnou silou dejín, že určujú chod ľudstva, že za nimi stojí skupina sprisahancov, ktorý dokážu svoje snahy a skutky udržať v tajnosti a že sú zredukované na jedinou „zastrešujúcu zápletku“, ktorá to všetko vysvetľuje.

Navyše, čím väčšie je sprisahanie, čím viac hýbe dejinami spoločnosti alebo určuje chod ľudstva, tým je podľa konšpiračných teoretikov pravdepodobnejšie, že uspeje, pretože ho realizuje malá, ale mocná skupina jednotlivcov, alebo tajný spolok (spoločnosť), ktorí majú moc a zdroje na to, aby svoje činy, zámery a dokonca aj svoju existenciu dokázali skryť pred zrakom verejnosti (Byford, 2011, s. 34).

Konšpirační teoretici pritom neberú do úvahy fakt, že mnohé veci sa dejú náhodne, že dochádza k zhode viacerých náhod alebo k neplánovanému sledu udalostí, ktoré prinášajú neplánované dôsledky. Rovnako tak, že v reálnom živote je veľmi ťažké pre sprisahancov udržať všetky svoje plány, zámery a aktivity v tajnosti. Nielen preto, že ľudia robia chyby, ale aj preto, že v inštitúciách z dôvodu zlyhania ľudského, technického alebo iného faktora dochádza k chybám, oneskoreniu či stratám informácií, opotrebeniu, poškodeniu či stratám vecí alebo k zlyhaniu procesov, čo zvyšuje možnosť prezradenia plánov a identity aktérov sprisahania, obzvlášť takého veľkého sprisahania, ktoré „hýbe dejinami“ alebo „určuje chod ľudstva“. Navyše, súčasná spoločnosť udeľuje stimuly za hovorenie pravdy a odmeňuje informátorov. Preto v reálnom svete je to tak, že čím je veľkosť, zložitosť, miera škodlivosti či hanebnosti sprisahania vyššia, čím je horší jeho charakter, tým viac ľudí musí byť doňho zapojených, a tým je vyššia pravdepodobnosť, že sa niekto pomýli, že dôjde k chybe, zlyhaniu, nechcenej náhode, alebo sa ozve informátor (Keely, 1999, Heins, 2007, Byford, 2011).

Práve takéto úvahy viedli Poppera (2014, s. 124) v súvislosti s vierou v konšpiračné teórie k tvrdeniu, že *„nikdy nič nevyjde absolútne presne tak, ako to bolo zamýšľané, a preto relevantnou otázkou nie je, kto chcel, aby sa niečo také stalo, ale prečo sa veci neudiali presne tak, ako to niekto chcel“*.

Uvedené možno ilustrovať na príklade na celom svete všeobecne známých teroristických útokov z 11. septembra 2001. Existuje síce niekoľko variantov konšpiračných teórií týkajúcich sa predmetných tragických udalostí, avšak zväčša len s malými rozdielmi. Všeobecne sa zhodujú v tom, že americké tajné služby a najvyšší predstavitelia štátu, minimálne prezident Bush, o útokoch zo strany teroristov z Al-Káidy vedeli, ale úmyselne im nezabránili, a ešte navyše k tomu tajní agenti umiestnili a odpálili nálože v Twin Towers Svetového obchodného centra, aby sa obe veže určite zrútili, zahynulo veľa ľudí a vyvolalo to obrovskú publicitu a šok u americkej, ale i svetovej verejnosti. Taký veľký šok, ktorý umožní americkej vláde bez väčších problémov presadiť prísnejšie domáce zákony zvyšujúce kontrolu a obmedzujúce niektoré osobné slobody obyvateľov a zároveň na medzinárodnej scéne umožní presadiť vojny v Afganistane a v Iraku, na ktorých fantasticky zarobia majitelia zbrojárskych a ropných koncernov, bánk, súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností, logistických a ďalších firiem dodávajúcich pre armádu, t. j. oligarchovia spriaznení s vládou, ktorých zisky v rokoch bezvojnového stavu klesali (Norman, 2011; Sardarizadeh, 2021; Lindsay, 2021).

Byford (2011, s. 34) v tomto kontexte uvádza, že to, čo robí konšpiračnými teoretikmi predkladané vysvetlenia predmetných udalostí takými nepravdepodobnými, je úroveň

organizácie a tajnej dohody, o ktorej sa predpokladá, že existovala pred útokmi alebo v osudný deň v roku 2001. Plánovanie a koordinácia množstva osôb a činností potrebných na zrútenie veží Svetového obchodného centra takým spôsobom, aby to vyzeralo tak, ako keby to urobila Al-Káida, a predpoklad, že tisíce spolupáchateľov (agentov tajných služieb, vojenského, policajného, hasičského a iného bezpečnostného personálu, inžinierov, pyrotechnikov, stavebných a iných expertov a mnohých ďalších ľudí, ktorí sa podieľali na vyšetrovaní útokov, expertnej analýze výbuchov a príčin zrútenia oboch veží, odstraňovaní následkov atď.) sa pred a po udalostiach sprisahali, aby zabránili zverejneniu pravdy o útokoch, spôsobuje, že tieto konšpiračné vysvetlenia sú priveľmi „pritiahnuté za vlasy“, dokonca až absurdné. Pre prívržencov konšpiračných teórií je však skutočný rozsah a zložitost' deja irelevantná. Práve skutočnosť, že neexistuje akýkoľvek relevantný dôkaz potvrdzujúci konšpiračnú teóriu totiž potvrdzuje moc, ktorou disponujú sprisahanci, a demonštruje ich schopnosť utajiť sprisahanie a zakryť všetky stopy. Preto to, čo podľa kritikov týchto teórií robí konšpiračné teórie neuveriteľnými, je pre konšpiračných teoretikov najsilnejším dôkazom v prospech ich tvrdení (Byford, 2011, s. 34).

To nás privádza pri skúmaní konšpiračných teórií k tomu, že pravdepodobne najdôležitejšou črtou konšpiračných teórií je to, že sú zo svojej podstaty nevyvrátiteľné. Logické rozpory, nepotvrdzujúce dôkazy, alebo aj úplná absencia dôkazov nemajú žiadny vplyv na konšpiračnými teoretikmi predkladané konšpiračné vysvetlenia, pretože udalosti, ktorých sa konšpiračné teórie priamo týkajú, sa vždy dajú vysvetliť ako sprisahanie. Nedostatok relevantných dôkazov o sprisahaní alebo akýkoľvek pozitívny dôkaz proti jeho existencii sa berie ako dôkaz prefíkanosti sprisahancov stojacich za sprisahaním a ako potvrdenie ich schopnosti a moci utajiť svoje zámery a činy. Podľa Keeleyho (1999, s. 120) *„konšpiračné teórie sú tak jedinými teóriami, pre ktoré sa dôkazy proti nim v skutočnosti považujú za dôkazy v ich prospech“*.

3 BEZPEČNOSTNÉ IMPLIKÁCIE KONŠPIRAČNÝCH TEÓRIÍ

Vyššia úroveň viery ľudí v konšpiračné teórie má podľa výskumov Douglasa a kol. (2019, s. 4) tendenciu častejšie sa objavovať počas krízových situácií. Vtedy dochádza k rastu individuálnej i kolektívnej neistoty a k zvýšeným obavám u ľudí a konšpiračné teórie im poskytujú zjednodušené a zrozumiteľné odpovede na konkrétne otázky o tom, ako a prečo vznikla konkrétna krízová situácia, ktorým spoločenským aktérom možno, resp. nemožno dôverovať a pod.

Krízové situácie (konflikty, politické, spoločenské, hospodárske či energetické krízy, epidémie, pandémie atď.) spravidla výrazným spôsobom ovplyvňujú správanie, konanie a myslenie ľudí. Tí sa stávajú počas nich neistými, hľadajú bezpečie, pretože cítia, že nemajú veci pod vlastnou kontrolou, že už nedokážu ovládať svoje prostredie. Konšpiračné teórie riešia tieto pocity strachu a neistoty tým, že pomáhajú ľuďom pochopiť okolitý svet, t. j. „ako

to naozaj je“, „čo sa v skutočnosti deje“, „kto za tým stojí“ atď. Zároveň „vysvetľujú“ príčiny kríz alebo dôležitých historických, politických, spoločenských a ďalších udalostí. Hofstadter (2008, s. 12) na margo toho poznamenáva, že *„konšpiračné teórie pomáhajú ľuďom porozumieť zložitým udalostiam, ktoré je inak ťažké pochopiť, a to tak, že tieto udalosti pripisujú silnej, tajnej a zlej nepriateľskej skupinke“*. Inými slovami, resp. z iného uhla pohľadu povedané, *„túžba porozumieť svetu je základným motívom viery v konšpiračné teórie“* (Bale, 2007, s. 50).

Keďže ľudia majú počas krízových situácií, ako sú napríklad vojny, konflikty, občianske nepokoje alebo teroristické útoky obavy o svoju bezpečnosť a pociťujú počas nich značnú neistotu a strach, konšpiračné teórie prinášajúce vysvetlenia týchto udalostí majú aj bezpečnostné implikácie. Osobitne je to viditeľné a zvlášť nebezpečné v tých prípadoch, kedy dochádza k prepojeniu konšpiračných teórií (vysvetlení, myšlienok) s narúšaním verejného poriadku, porušovaním zákonov, nariadení, alebo dokonca s masovým násilím a obeťami na životoch nevinných ľudí. Negatívne príklady takéhoto prepojenia poskytujú nielen viaceré tragédie z histórie (napríklad holokaust, t. j. programovo riadená perzekúcia a genocída európskych Židov uskutočňovaná v rokoch 1933 až 1945 nacistickým Nemeckom aj na základe viacerých konšpiračných teórií o celosvetovom židovskom sprisahaní s cieľom ovládnuť svet), ale aj viaceré dramatické udalosti z posledných dvoch-troch desaťročí.

Medzi príklady nežiaduceho prepojenia konšpiračných teórií s masovým násilím možno zaradiť prípad z Japonska z roku 1995, kedy členovia náboženskej sekty Óm Šinrikjó – motivovaní túžbou zasadiť tvrdý úder zlovestnému konšpiračnému sprisahaniu Židov a slobodomurárov – vypustili v tokijskom metre nervový plyn sarin, ktorý zabil 16 ľudí a zranil 5 000 cestujúcich (Pletcher, 2023). Ďalší príklad predstavuje bombový útok na federálnu budovu v Oklahoma City v USA v roku 1996. Vyšetrenie ukázalo, že útočník Timothy McVeigh bol inšpirovaný krajne pravicovými konšpiračnými teoretikmi, podľa teórií ktorých by sa americká spoločnosť onedlho mala ocitnúť v zovretí diktatúry Židov a černochoch, ako to bolo opísané v knihe Turnerove denníky (FBI, 2022).

Mnohé konšpiračné teórie zostávajú jednou zo základných zložiek propagandy nielen krajne pravicových milícií alebo totalitných siekt, ale aj teroristických hnutí na celom svete. Napríklad charta palestínskej teroristickej organizácie Hamas sa odvoláva na všeobecne známe Protokoly starších Sionu² (známe aj ako Sionské protokoly), ako dôkaz toho, že Židia sa usilujú o ovládnutie sveta a využíva túto antisemitskú teóriu na legitimizáciu svojich útokov na izraelské bezpečnostné zložky a civilné ciele. Predpokladá sa, že aj v prípade teroristických útokov z 11. septembra 2001 výber hlavného cieľa Al-Káidy odrážal záujem radikálnych islamských hnutí o Wall Street a celú finančnú štvrť v New Yorku ako o centrum židovskej moci v USA (Küntzel, 2007).

Konšpiračné teórie sa stali tiež neoddeliteľnou súčasťou politiky bývalého Chávezovho a súčasného Madurovho režimu vo Venezuele, kde sa viaceré takéto teórie

² Protokoly starších Sionu (The Protocols of the Elders of Zion) je text, ktorý bol zámerne vykonštruovaný so zámerom šírenia antisemitizmu. Popisuje fiktívny židovský plán globálnej nadvlády.

používajú na ospravedlnenie tvrdého a mnohokrát aj krutého potláčania politického disentu a upevnenie prezidentskej moci. V konšpiračných teóriách šírených prorežimnou tlačou sa bežne spájali, resp. spájajú politickí oponenti prezidenta nielen s USA alebo CIA, ale aj s Izraelom a Židmi, pričom z hospodárskych problémov krajiny sú obviňovaní hlavne židovskí bankári a izraelsko-sionistické združenia (Pantin, 2008; Pérez Hernáiz, 2009). Podobné prípady zneužívania konšpiračných teórií možno pozorovať vo viacerých krajinách sveta.

ZÁVER

Na záver predloženej štúdie možno na základe vyššie uvedených informácií konštatovať, že konšpiračné teórie predstavujú jeden z populárnych fenoménov súčasnej ľudskej spoločnosti. Niežeby konšpiračné teórie predtým neexistovali, naopak, sú nedeliteľnou súčasťou histórie ľudstva, avšak najmä v druhej polovici 20. a obzvlášť v prvých dvoch dekádach 21. storočia sa na celom svete stali obľúbenými teórie vysvetľujúce „ako to v skutočnosti je (bolo)“, „kto za tým stojí (stál)“, „v koho záujme sa to deje (stalo sa)“ a pod. Vzhľadom na ich globálne rozšírenie a dlhodobé pretrvávanie mnohých z nich v spoločnosti, nie je prekvapujúce, že konšpiračné teórie sa v priebehu uplynulých rokov stali predmetom vedeckého záujmu výskumníkov z viacerých vedných disciplín a predmetom viacerých výskumov a vedeckých prác.

Mnohé z konšpiračných teórií, predovšetkým tie, ktoré patria k tým novším, sa stali aj príbehmi o globálnej moci a vplyve a prostriedkom na vyjadrenie opozície voči medzinárodného kapitalizmu, neoliberalizmu, prehľbujúcej sa globalizácii, nerovnosti, chudobe, západnej, ale najmä americkej vojenskej, politickej a diplomatickej nadvláde, nárastu vplyvu transnacionálnych korporácií, vzostupu vplyvu nadnárodného politického poriadku a/alebo početným podvodom a korupčným a neetickým konaniu politikov, ako aj spôsobom vyslovenia obáv zo zvýšeného dohľadu, obmedzenia osobnej slobody, ohrozenia súkromia či straty kontroly nad vlastným životom. Konšpiračné teórie z uvedených dôvodov nachádzajú úrodnú pôdu najmä medzi spoločnosťami, kultúrami, hnutiami, skupinami a jednotlivcami, ktoré/í sa cítia nejakým spôsobom utláčané/í, ohrozené/í, marginalizované/í a svoje obavy a nespokojnosť premietajú do teórií o najrôznejších sprisahaniach.

Skutočnosť, že konšpiračné teórie o zlovoľných sprisahaniach mocných aktérov sa dostali do rétoriky širokého radu jednotlivcov, skupín aj politických režimov z celého sveta, pochádzajúcich z pravicového aj ľavicového politického spektra, náboženských aj sekulárnych komunit, vyznávajúcich kresťanstvo, islam, šintoizmus či iné náboženstvo, žijúcich v Severnej Amerike, Európe, Ázii alebo na inom kontinente, odhaľuje nielen ich kontinuálne stúpajúcu popularitu, ale aj ignorovanie ideologických, religióznych, sociálnych, geografických, národnostných a ďalších bariér.

Žiaľ, kým niektoré konšpiračné teórie – napríklad tie o známych osobnostiach, ktoré údajne nafingovali svoju smrť (napr. Elvis Presley, Michael Jackson, princezná Diana), aby mohli zvyšok života prežiť v pokoji bez neprestajne slediacich novinárov a dotieravých fanúšikov, alebo tie o mimozemšťanoch či jašteroch, ktorí/é na seba prevzali ľudskú podobu a vládnu nám (Vankin – Whalen, 2010; Greig – Rothschild, 2020; King, 2022) – vyvolajú zväčša len naše krátke začudovanie, letmý úsmev v tvári alebo mávnutie rukou, šírenie niektorých konšpiračných teórií prináša tragické dôsledky v podobe strát na ľudských životoch, zranení, tráum a obrovských finančných a materiálnych škôd. Viaceré patria k tým teóriám, ktoré negatívnym spôsobom ovplyvnili, resp. nepriaznivo ovplyvňujú udržiavanie verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a/alebo zaisťovanie vnútornej i vonkajšej bezpečnosti štátov napríklad tým, že podporujú radikalizmus, extrémizmus, rasovú, etnickú a/alebo náboženskú nenávisť, medziskupinovú neznášanlivosť, zvyšujú polarizáciu v demokratických spoločnostiach, narúšajú ich fungovanie a spochybňujú hodnoty, zásady, princípy a pravidlá, na ktorých sú demokratické spoločnosti postavené atď. Jednoznačne teda majú väčšie či menšie bezpečnostné implikácie. A preto bezpečnostná veda nesmie zostať bokom a musí sa konšpiračnými teóriami zaoberať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Akademický slovník cizích slov. 2023. Konspirace. In *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky*, 2023. [online] [cit. 25-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/blyx>>
- BALE, J. M. 2007. Political paranoia vs. political realism: on distinguishing between bogus conspiracy theories and genuine conspiratorial politics. In *Patterns of Prejudice*, 2007, roč. 41, č. 1, s. 45-60. ISSN 1461-7331. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1080/00313220601118751>>
- BROTHERTON, R. – FRENCH, C. C. – PICKERING, D. D. 2013. Measuring Belief in Conspiracy Theories: The Generic Conspiracist Belief Scale. In *Frontiers in Psychology*, 2013, roč. 4, 279. ISSN 1664-1078. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00279>
- BROTHERTON, R. 2015. *Suspicious Minds: Why We Believe Conspiracy Theories*. New York : Bloomsbury Publishing, 2015. 288 s. ISBN 978-1-47291-564-1. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781472944528>
- BYFORD, J. 2011. *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*. 179 s. London : Palgrave MacMillan, 2011. ISBN 978-0-230-34921-6. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230349216>
- Cambridgeský slovník. 2023. Conspiracy Theorist. In *Cambridge Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/mzmq>>

- Cambridgeský slovník. 2023. Conspiracy Theory. In *Cambridge Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/ny38>>
- CASSAM, Q. 2021. *Konspirační teorie*. Praha : Filosofia, 2021. 127 s. ISBN 978-80-7007-653-8
- COADY, D. 2019. *Conspiracy Theories. The Philosophical Debate*. New York : Routledge, 2019. 184 s. ISBN 978-1-13824-791-8. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315259574-1>
- DENTITH, M. R. 2016. When inferring to a conspiracy might be the best explanation. In *Social Epistemology*, 2016, roč. 30, č. 5-6, s. 572-591. ISSN 0269-1728. DOI: <https://doi.org/10.1080/02691728.2016.1172362>
- DOUGLAS, K. M. – SUTTON, R. M. – CICHOCKA, A. 2017. The Psychology of Conspiracy Theories. In *Current Directions in Psychological Science*, 2017, roč. 26, č. 6. ISSN 1467-8721. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1177/0963721417718261>>
- DOUGLAS, K. M. – USCINSKI, J. E. – SUTTON, R. M. – CICHOCKA, A. – NEFES, T. – ANG, C. S. – DERAVID, F. 2019. Understanding conspiracy theories. In *Political Psychology*, 2019, roč. 40, s. 3-35. ISSN 1467-9221. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/pops.12568>>
- DOUGLAS, K. M. – USCINSKI, J. E. – SUTTON, R. M. – CICHOCKA, A. – NEFES, T. – ANG, S. Ch. – DERAVID, F. 2019. Understanding Conspiracy Theories. In *Political Psychology*, 2019, roč. 40, č. 1, s. 3-35. ISSN 1467-9221. [online] [cit. 25-07-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/pops.12568>>
- Encyclopédia Britannica. 2023. Conspiracy Theory. In *Encyclopaedia Britannica*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/pm13>>
- Encyclopédia Britannica. 2023. Conspiracy. In *Encyclopaedia Britannica*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/imzd>>
- Encyklopédia Beliana. 2023. Konšpirácia. In *Encyklopédia Beliana*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/hol1>>
- ENDERS, A. M. – SMALLPAGE, S. M. 2019. Who Are Conspiracy Theorists? A Comprehensive Approach to Explaining Conspiracy Beliefs. In *Social Science Quarterly*, 2019, roč. 100, č. 6, s. 2017 – 2032, ISSN 0038-4941. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/ssqu.12711>>
- FBI. 2022. Oklahoma City Bombing. In *Federal Bureau of Investigation*, 2022. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/dlbb>>
- FRANKS, B. – BANGERTER, A. – BAUER, M. 2013. Conspiracy theories as quasi-religious mentality: an integrated account from cognitive science, social representations theory, and frame theory. In *Frontiers in Psychology*, 2013, roč. 4, 424. ISSN 1664-1078. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.004241>>
- GREIG, C. – ROTHSCHILD, M. 2020. *Conspiracy: The Greatest Plots, Collusions and Cover-Ups*. Unadilla, New York: Sirius Publishing, 2020. 256 s. ISBN 978-1-83940-921-9

- HEINS, V. 2007. Critical theory and the traps of conspiracy thinking. In *Philosophy & Social Criticism*, 2007, roč. 33, č. 7, s. 787-801. ISSN 0191-4537. DOI: <https://doi.org/10.1177/0191453707081675>
- HOFSTADTER, R. 2008. The paranoid style in American politics. In Hofstadter, R. (ed.) *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*. 5 vyd. New York : Vintage, 2008, s. 3-40. ISBN 978-0-307-38844-5
- KEELY, B. L. 1999. Of Conspiracy Theories. In *The Journal of Philosophy*, 1999, roč. 96, č. 3, s. 109-126. ISSN 0022-362X. DOI: <https://doi.org/10.2307/2564659>
- KING, J. 2022. *Conspiracy Theories: A Compendium of History's Greatest Mysteries and More Recent Cover-ups*. Chichester: Summersdale Publishers, 2022. 327 s. ISBN 978-1-78783-565-8
- KÜNTZEL, M. 2007. *Jihad and Jew-Hatred: Islamism, Nazism and the Roots of 9/11*. New York: Telos Press Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-0-91438-636-0
- LINSDAY, J. M. 2021. Seven Resources Debunking 9/11 Conspiracy Theories. In *Council on Foreign Relations*, 2021. [online] [cit. 21-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/cpik>>
- MANDIK, P. 2007. Shit Happens. In *Episteme*, 2022, roč. 4, č. 2, s. 205-2018. ISSN 1750-0117. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <https://doi.org/10.3366/epi.2007.4.2.205>
- Merriam-Websterov online slovník. 2023. Conspiracy Theory. In *Merriam-Webster Online Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/prev>>
- NORMAN, J. 2011. 9/11 conspiracy theories won't stop. In *CBC News*, 2011. [online] [cit. 21-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/eun7>>
- Oxfordský slovník. 2023. Conspiracy Theorist. In *Oxford Learner's Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://ix.sk/oprZO>>
- Oxfordský slovník. 2023. Conspiracy Theory. In *Oxford Learner's Dictionary*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://ix.sk/fst3J>>
- Oxfordský slovník. 2023. Conspiracy. In *Oxford Learner's Dictionary*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/fvls>>
- PANCZOVÁ, Z. 2017. *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 2019. 160 s. ISBN 978-80-224-1546-0. DOI: <https://doi.org/10.31577/2017.9788022415460>
- PANTIN, T. 2008. Hugo Chávez's Jewish Problem. In *Commentary*, 2008. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/qcdg>>

- PAULY, M. 2022. Conspiracy Theories. In *University of Groningen – Internet Encyclopedia of Philosophy*, 2022. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/cafp>>
- PÉREZ HERNÁIZ, H. A. 2009. The uses of conspiracy theories for the construction of a political religion in Venezuela. In *International Journal of Social Sciences*, 2009, roč. 3, č. 4, s. 241-252. ISSN 2632-9409. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/sjr5>>
- PIGDEN, C. 2006. Complots of Mischief. In Coady, D.: *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate*. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2006, s. 139-166. ISBN 978-0-7546-5502-4. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315259574-12>
- PLETCHER, K. 2023. Tokyo subway attack of 1995. In *Encyclopaedia Britannica*, 2023. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/lweh>>
- POPPER, K. 2014. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. 6 vyd. London : Routledge Classics, 2014. 608 s. ISBN 978-0-415-28593-0. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203538074>
- PROOIJEN van, J.-W. – DOUGLAS, K. M. 2017. Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. In *Memory Studies Journal*, 2017. roč. 10, č. 3. ISSN 1750-6999. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1177/1750698017701615>>
- SARDARIZADEH, S. 2021. 11 September 2001: The conspiracy theories still spreading after 20 years. In *BBC News*, 2021. [online] [cit. 21-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/iafn>>
- Slovník cudzích slov. 2005. Konšpirácia. In *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied*, 2005. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://sdu.sk/1MD>>
- Slovník súčasného slovenského jazyka. 2021. Konšpirácia. In *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied*, 2021. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://sdu.sk/JvhQ>>
- SUSTEIN, C. S. – VERMEULE, A. 2009. Symposium on Conspiracy Theories. Conspiracy Theories: Causes and Cures. In *The Journal of Political Philosophy*, 2009, roč. 17, č. 2, s. 202-227. ISSN 1467-9760. [online] [cit. 26-07-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x>>
- SUNSTEIN, C. R. 2014. *Conspiracy Theories and Other Dangerous Ideas*. New York : Simon & Schuster, 2014. 267 s. ISBN 978-1-4767-2663-2
- SWAMI, V. – FURNHAM, A. 2014. Political paranoia and conspiracy theories. In van Prooijen, J.-W. – van Lange, P. A. (Eds.): *Power, politics, and paranoia: Why people are suspicious of their leaders*. Cambridge : Cambridge University Press. 322 s. ISBN 978-1-107-03580-5. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139565417.002>

USCINSKI, J. E. 2019. What is a conspiracy theory? In J. Uscinski (Eds.): *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*. New York : Oxford University Press, 2016. 511 s. ISBN 978-0-19084-407-3

VANKIN, J. – WHALEN, J. 2010. *World's Greatest Conspiracies, The History's Biggest Mysteries, Cover-Ups and Cabals*. New York: Kensington Publishing Corporation, 2010. 846 s. ISBN 978-0-80652-878-6

plk. gšt. v. z. doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et PhD., MBA, MSc.

Akadémia Policajného zboru

Sklabinská 1, 835 17 Bratislava

Tel.: +421 961 057 490

E-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk